

BÉKÉS EGYMÁS MELLETT ÉLÉS VAGY FOLYAMATOS HÁBORÚ?

Recenzió Póczik Szilveszter, az Iszlám forradalom című könyvéről*

Póczik Szilveszter könyvét olvasva a recenzió címében megfogalmazott kérdés jutott először eszembe. A szerző bevallottan nem tartja magát az Iszlám avatott kutatójának, de a könyvben található négy – igen alaposan és jól megírt – műhelytanulmány az iszlám radikalizmus társadalom és eszmetörténetéről ezt némileg cáfolni látszik. Az szerző ugyan történész és társadalomtudós, de – lévén elismert kriminológus – főként közbiztonsági és biztonságpolitikai kérdésekkel, valamint a terrorizmus jelenségeivel foglalkozik, így megkerülhetlenné vált számára is az iszlám. Mivel a világunkat és biztonságérzetünket egyre inkább befolyásolja a szélsőséges – köztük moszlim – terrorista csoportok léte és tevékenysége, óhatatlan, hogy a terrorizmussal foglalkozó szakemberek valamilyen szinten ne foglalkozzanak az önmagukat az iszlám hit és társadalom védelméért fegyverrel harcoló erőként meghatározó, a külvilág szemében azonban terroristának számító szervezetek és tagjaik motívumaival, célrendszerével, mikrokultúrájával és lelkiességével. Ezért vállalta a szerző e csoportok eredetének társadalom- és eszmetörténeti vizsgálatát. Mint írja, a kötetben foglalt tanulmányok egy kutatási és tanulási folyamat eredményei, mégsem lezártak, véglegesek, hanem „csak” műhelytanulmányok, egyes részeik jobban kidolgozottak, részletesebbek, míg más részeik vázlatosabbak, de nyitottak, akár maga a történelmi folyamat. Póczik nem tartja magát az igazság letéteményesének, elismeri, hogy egyes megállapításai akár vitathatóak is – épp erre az egészséges, érveken és nem indulatokon alapuló vitára biztatja az olvasókat –, ennek ellenére az általa kissé szokatlan, alkalmasint sokkoló élességgel megfogalmazott vélemények gondolkodásra készítetik az embert. Talán ezért sem könnyű olvasmány a könyv, hiszen nem lehet egy „blikkre” kiolvasni. Időről-időre le kell tenni, megemésztetni az abban megfogalmazottakat, esetenként bizonyos kérdéseknek, eseményeknek utánanézni. De biztos állíthatom, a könyv befejezésekor az olvasó már nem csak a sajtóorgánumok által biztosított „gyorsfogyasztású” sémákban gondolkodik a moszlim világról, hanem sokkal árnyaltabban, némileg több ismerettel, mint korábban. A könyv olvasója a szerzővel együtt haladva, „részvétellel és kellő empátiával, de részrehajlás nélkül” vizsgálhatja az iszlám, illetve az arab társadalmakat.

* Póczik Szilveszter: Az Iszlám forradalom – Négy műhelytanulmány a radikális iszlámról, IDRResearch Kft./Publikon Kiadó, 2011, Pécs, 191 oldal, 2790 Ft.

Az első műhelytanulmányban a szerző az iszlám társadalmakban megjelenő politikai radikalizmus nemzetközi politikai valamint belső társadalmi okait, a különböző nagyhatalmi játszmákat, a globalizáció, az egyre erősebbé váló migráció és az interkulturális feszültségek pszichológiai hatásait mutatja be. Először megismerhetjük azokat a fogalmakat – nemzetközi rendszer, terrorizmus, totalitarizmus – amelyek ismerete alapvető fontosságú a könyv megértéséhez. Már előjáróban is tesz a szerző néhány gondolkoztató megállapítást. Például: „*a terrorizmus a fennálló nemzetközi politikai rendszerben nem különös és átmeneti jelenség, hanem rendszer-specifikum.*”¹ Ha jobban belegondolunk, eszerint a terror elleni háborúnak sohasem lesz vége, azt új és új eszközökkel – hiszen a szerző szerint a jelenleg alkalmazott közbiztonsági, nemzetbiztonsági és katonai eszközök egyáltalán nem vagy csak korlátozottan alkalmasak – ismételtten meg kell majd vívunk kultúránk és értékeink védelmében. A továbbiakban megismerkedhetünk a politikai iszlámot formáló, alakító személyekkel, szervezeteikkel, azok gondolkodásmódjával, gyakran változó eszmeiségével, tevékenységével. Láthatjuk, hogy az iszlám nem csak a zsidó-keresztény, azaz a nyugati világgal áll ellenséges viszonyban, de a vallási mozgalmat belülről is megosztó rengeteg csoport között sincs béke.²

A könyvet olvasva úgy gondolhatjuk, hogy az iszlám egyáltalán nem a „béke vallása”, ahogy azt bizonyos csoportok, személyek szeretnék elhithetni. Ezt az érzést erősítik a nyugati államokról és a civilizációk összecsapásáról, valamint az iszlám euroatlanti térhódításáról írt alfejezetek is, sőt rájövünk, hogy az évek óta támogatott „multikulturalizmus” sem képes feloldani az egyre inkább erősödő keresztény-moszlim szembenállást. Különösen érdekes, hogy a nyilvánvalóan fokozódó terrorveszély ellenére az egyre inkább radikalizálódó iszlám csoportokat nem csak a baloldali liberális csoportok támogatják, hanem egyes európai újnacionalista mozgalmak is, akik akár potenciális szövetséget kínálhatnak a harcoló iszlám számára.³ Éppen ezért a tanulmány végén a szerző egy igen kemény, szinte emészthetetlen megállapítást tesz: „*Az Irakban és Afganisztánban továbbra is élénk ellenállás, a madridi és londoni robbantás-sorozatok, az oroszországi terrorcsapások és a számtalan, még idejében leleplezett merényletkísérlet világszerte arra utal, hogy jelenleg olyan háború felé sodródunk, amelyben nem lehet győzni, nem lehet vereséget szenvedni, de nem lehet békét kötni sem.*”⁴ Véleményem szerint a szerző akár azt is hozzátehetné volna, hogy ebből a háborúból kimaradni sem lehet, merthogy abba beleszülettünk... Amikor 2005-ben Darfurban szolgáltam az Afrikai Unió által vezetett békefenntartó műveletben – African Union Mission in Sudan/AMIS –, az egyik eligazításon lejátszottak egy olyan videót nekünk, amelyben az egyik szélsőséges moszlím csoport elvágja egy nyugati túsztorkát – szinte lefejezi! – bosszúból a Nyugat által elkövetett vélt vagy valós bűnökért. A felvétel nézői között több moszlím vallású főtiszt és tiszt is ült, akik közül néhányan – úgy

¹ Póczik, 14. oldal

² Erre bizonyíték az a szerző által is említett tény, hogy a Hamasz szerint – és más moszlím csoportok szerint is – a nyugati civilizáció keresztes háborút folytat az iszlám világ ellen, s ennek részese az izraeli-palesztin konfliktus is. A Nyugat kapitalista és kommunista övezete ebből a megközelítésből lényegileg azonos (volt), és a cionizmus támogatójának számít(ott). – Póczik, 32. oldal

³ Póczik, 48. oldal

⁴ Póczik, 56. oldal

túnt – egyetértenek a gyilkosokkal, sőt volt olyan, aki kárörvendően jegyezte meg, ha nem vigyázunk, mi is hasonló sorsra juthatunk. Az egyik moszlim tiszttel jó barátságban voltam, aki elmondta, a keresztények és a moszlimok között soha nem lesz béke, csak ha mi keresztények alárendeljük magunkat és elfogadjuk az ő főségüket. Ez az ember egy mérsékelt – alkalmankénti alkoholfogyasztó, sok kérdésben nyugatias, felvilágosult elveket valló – személy volt. Ennek a tapasztalatnak a birtokában számomra mégis elfogadhatónak tűnik a szerző által megfogalmazott sommás vélemény.

Ezután Póczik a mai radikális politikai iszlám eszmetörténetét mutatja be úgy, hogy egységes logikai rendbe szervezi annak előzményeit és tendenciáit. Megismerhetjük a vahabizmus, az iszlám millenarizmus, miszticizmus, messianizmus és reformizmus különböző csoportjait, a pániszlám gondolat és az iszlám modernizmus kiteljesedését. Láthatjuk Hasszán al-Banná mozgalmászervező tevékenységét, valamint azt, hogyan alakította ki Szajjid Kutb azt az ideológiát, amely több terrororganizáció számára biztosított hivatkozási alapot a „Nyugat ellen” elkövetett terrorakciókhoz. Ebben a tanulmányban olvashatunk még az indiai moszlim nacionalista és pániszlám szervezetek, valamint a Moszlim Testvériség, az Iszlám Közösség és a Hamasz eszmerendszeréről, működéséről. A szerző összegzésében itt is megfogalmaz egy érdekes gondolatot, amely szerint „*a vallási és társadalmi reformizmus - szalafizmus - bizonyos jellegzetességei - spirituális karakter, súlypontok és a fogalmi rendszer - miatt, ha nem is akadályozza meg, de nehezíti a modern európai filozófiával és politikatudománnyal való közvetlen összekapcsolhatóságát, a két rendszer közötti kommunikációt.*” Valamint „*az utóbbi másfél évszázadban az iszlám reformizmus számára a Nyugattal szembeni társadalmi, gazdasági és tudományos-technikai lemaradás vált a legfőbb kihívássá.*”⁵

A harmadik műhelytanulmány az iszlám radikalizmus két kortárs gondolkodóját mutatja be. Megismerhetjük Hasszán al-Banná és Szajjid Kutb életét, tevékenységét és hatását, valamint az első jelentős modern moszlim társadalmi szervezet, a Moszlim Testvériség létrejöttét és kibontakozását. A tanulmány érdekes eleme, hogyan jut el al-Banná az iszlám szellemi megújulásának – az iszlám reneszánsz és az iszlám közösség felszabadításának – gondolatától a fegyveres dzsihád eszméig, amely a Nagy Arab Felkelés, az angol gyarmatosítók elleni harc, a palesztinai zsidók elpusztítása, az egyiptomi állami tisztviselők meggyilkolása, a náci Németországgal való szövetségkeresés állomásain keresztül a modern iszlám fundamentalizmus alapjainak megalkotásához vezet el. Talán ezért is vitatott személye máig, nem csak a „nyugatiak”, de a mérsékelt moszlimok köreiből is. Sokan állítják, hogy nem a harc, hanem az „elnyomott” moszlimok felemelése, modernizálása, a róluk való gondoskodás volt al-Banná célja, ami kitűnik szervezete kimagasló szociális és oktatási tevékenységéből. Ezt azonban éppen al-Banná írásai cáfolják, amelyekben világosan látható, hogy „*a Moszlim Testvériség születésekor is - egyfajta reakcióként a káros nyugati befolyásra - megjelenik a világszintű dominanciaigény és az ennek érdekében kifejtendő fegyveres harc eszméje, miközben a szociális reform és gondoskodás csak alárendelt, előfeltétel jellegű jelentőséggel*

⁵ Póczik, 78-79. oldal

*bír.*⁶ Egyébként Hasszán al-Banná a fegyveres harccal több írásában is foglalkozott, amelyek közül az egyik legismertebb a „Dzsihádot útja.”⁷ A mozgalom másik meghatározó személyisége Szajjid Kutb újságíró és teoretikus, aki 39 évesen fordult a radikális nacionalista eszmék irányába, de ekkor még nem volt igazán ellenséges a nyugati kultúrával szemben, maga is az egyiptomi kormányzat tisztviselőjeként dolgozott. A változás a kétéves amerikai tanulmányútja (1948-49) során következett be, ottani szerzett tapasztalatai, a szexuális szabadosság, a rasszizmus, a fajok elkülönítése, a pénzimádat és a szellemi értékek iránti közömbösség végképp elfordították a nyugati életformától, és az iszlám hagyományok, fundamentalista vallásfilozófia tanulmányozása felé fordult. 1951-ben tagja, majd egyik vezetője lett a Moszlim Testvériségnek. Múltjával szakítva egyre inkább radikalizálódott. Bebörtönzése után születtek meg az iszlám radikalizmust máig is befolyásoló művei, a „Korán árnyékában” és a „Mér földkövek”. Végül egy elvetélt összeesküvés kísérlet után kivégezték. Kutb szintén az „igazi” iszlám újjáélesztését tűzte céljául, de a mérsékelt vallási gondolkodókkal ellentétben az iszlámon kívüli kultúra elvetését, a hitetlenek elleni szent háború mellett kardoskodott. Úgy vélte, „a Nyugat évszázadok óta az iszlám ellensége, amely egy kialakult módszertanra támaszkodva igyekszik romba dönteni az iszlám társadalmakat, miközben nemzeti megszegés nélkül csodálják az iszlám logikáját, szépségét, emberiességét és boldogságát.”⁸ Kutbnak az iszlám küldetéséről, a Nyugat kritikájáról, majd pedig a dzsihádról és az ideális iszlám társadalomról megfogalmazott gondolatait olvasva megérthetjük, miért hatottak írásai az iszlám radikalizmusra, inspirálták a terrorizmust, és miért hívta ki maga ellen a mérsékelt moszlim vezetők ellenszenvét is. Ebben a tanulmányban kapunk bővebb információt a Moszlim Testvériség, a legrégebbi és legbefolyásosabb politikai iszlám szervezet létrejöttéről, világszervezetté válásáról, terjeszkedéséről az euroatlanti világban, valamint a globális iszlám uralom megalapozása érdekében kifejtett erőfeszítéseiről. A szerző az összegzésben rámutat, hogy a szervezet, amely „európai környezetben liberalizálódott, moszlim politikai környezetben azonban radikalizálódott”, rendkívüli hatást gyakorolt a moszlim társadalmakra. A Moszlim Testvériség egyik fő célja – mondja a szerző – az ideális iszlám állam megteremtése, ahol „az uralkodó csoportok az isteni igazságosság letéteményesei, ezért nincs helye politikai ellenzéknek sem, hiszen az iszlám opponálásával volna egyenértékű. Ennek kiküszöbölése az iszlám kormányzat és minden hívő feladata, nem csak a saját országában, hanem világszerte, ezért elkerülhetetlen a szent háború folytatása agitációval és fegyverrel. A harc az iszlám közönségek felett önkényuralmat gyakorló despoták és külső megbízóik ellen egyaránt folyik, különösen az agresszív és dekadens Nyugat és a cionizmus ellen.”⁹

A negyedik írás a két legjelentősebb terroristacsoportosulás, a Hamasz és a Hezbollah szervezeteit és stratégiáit ismerteti. Megtudhatjuk, hogy a Hamasz hogyan alakult meg, vált politikai párttá és szociális hálózattá, majd kezdett 1987-től permanens dzsihádot Izrael és a Nyugat ellen, amelyben a szervezet tagjai külön-

⁶ Póczik, 95. oldal

⁷ Al-Banna, H: Jihad – a comprehensive view, <http://www.2muslims.com/directory/detailed/226270.shtml>

⁸ Póczik, 99. oldal

⁹ Póczik, 125-126. oldal

böző terrorista cselekményeket – köztük az öngyilkos merényletek – követnek el, legtöbbször polgári célpontok ellen. Megismerhetjük a szervezet felépítését, vezetőit, vezéreszméit és alapdokumentumait, amelyek közül kiemelkedik a Karta, amelynek első teljes magyar fordítását kínálja szerző. E dokumentumokból jól látható, hogy a szervezet bizalmatlanul tekint a békés megoldásokra, nemzetközi kezdeményezésekre és tárgyalásokra, azokat haszontalannak tartva inkább a dzsihádot támogatja, amely minden moszlim személyes kötelessége. Egyértelművé válik, hogy a szervezet legfeljebb csak tüzszünetet hajlandó kötni Izraellel, de végső soron annak felszámolására törekszik. Itt olvashatunk még az „Öntött ólom” fedőnevű hadműveletről, amelyet a szervezet ellen indított az izraeli haderő 2008 decemberében. Innentől azonban nem kapunk további információ a szervezetről és tevékenységéről, s ez némi hiányérzetet hagy az olvasóban. Hasonlóképpen ismerteti a szerző a síita Hezbollah történetét, működését, szervezetét, azt a folyamatot, hogyan destabilizálta, majd vont a ellenőrzése alá Libanon államát. Póczik szerint bár a szervezetet terrorszervezetként ismeri a nemzetközi közösség, az „olyan általános társadalmi elveken, politikai és katonai fegyvelmen nyugvó szervezet, amely pragmatikus módszereinek és politikai realizmusának köszönhetően több mint húsz éve szilárdan fennáll, köszönhetően nem utolsó sorban szociális és oktatási tevékenységének.”¹⁰ Állítását azonban a szerző később maga cáfolja, vagy legalábbis relativizálja, amikor bemutatja a szervezet által végrehajtott öngyilkos bombamerényleteket, emberrablásokat és más terrorista tevékenységeket, illetve a Hezbollah együttműködését az Al-Kaidával és annak hálózataival. Az, hogy egy szervezet politikai pártként – még ha nem is nyugati értelemben vett politikai erőként! – indul egy választáson, még nem jelenti azt, hogy ne lehetne terrorista szervezet, főleg, ha tömeges erőszakot alkalmaz ártatlan civilek ellen. A szerzővel ellentétes véleményem szerint a Hezbollah közpolitikai szerepvállalása csupán álca, csak annyit jelent, hogy időlegesen politikai területre helyezi át a harcot. A szerző ama megállapításával azonban maradéktalanul egyetért, hogy „a Hezbollah harci módszerei ma az iszlamista harci módszerek modelljét jelentik.” A továbbiakban megismerkedhetünk az öngyilkos merényletekkel, a speciális óriásbombák készítésének mikéntjével és más terrorista praktikákkal is. Olvashatunk a 2006-os Libanoni háború eseményeiről, annak hatásairól a szervezet életében, valamint arról, hogy „a két korábbi földalatti szervezet hogyan vált komolyan vehető katonai, politikai és nem utolsósorban társadalomszervező erővé, mivel eszméivel, ígéreteivel, megfelelő politikai taktikával és stratégiával széles társadalmi rétegeket tudtak megszólítani, és társadalmi bázisként hosszú időre meg is tartani a vonzásukban.”¹¹

Kinek ajánlom ezt a könyvet? Ajánlom mindazoknak, akiket érdekel az iszlám, és szeretnék jobban megérteni annak mozgatórugóit, eseményeit. De azoknak az „egyszerű” intellektuális turistáknak is javaslom elolvasását, akik a Közel-Keletre vagy bármely más moszlim országba utaznak. Ehhez nyújt segítséget a szerző analitikus, elemző látásmódja, amelyet nemcsak széles körű kutatás és irodalom alapoz meg, hanem a szerkesztés módja és a témák egymásra építése is.

¹⁰ Póczik, 152. oldal

¹¹ Póczik, 164. oldal